

Любомира Ілійчук,

кандидат педагогічних наук, доцент
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Liubomyra Ilichuk,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Vasyl Stefanyk
Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)

УДК 378.147

ББК 74.58

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ**

**EDUCATION OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS FOR WORK WITH
CAPABLE CHILDREN**

У статті розкрито організаційно-методичні аспекти підготовки вчителя початкових класів до роботи з обдарованими дітьми, який у майбутній педагогічній діяльності буде здатен моделювати освітній процес, добирати ефективні форми, методи і прийоми роботи з обдарованими учнями.

Метою статті є визначити зміст та особливості підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи з обдарованими дітьми в умовах вищих навчальних закладів України.

Автором обґрунтовано структуру підготовки майбутніх учителів початкової школи до розвитку обдарованості учнів, акцентується увага на оптимальному виборі форм, методів і засобів підготовки вчителя до розвитку обдарованості молодших школярів в умовах вищого навчального закладу та у процесі практичної підготовки під час проходження педагогічної практики.

Зроблено висновки, що підготовка майбутнього вчителя до розвитку обдарованості учнів передбачає засвоєння ним системи професійно значущих знань, умінь та навичок, набуття досвіду та особистісних якостей, які забезпечать його ефективну взаємодію з обдарованими дітьми.

Ключові слова: професійна підготовка, обдарованість, обдаровані діти, вчитель початкових класів, вищий навчальний заклад.

В статье раскрыто организационно-методические аспекты подготовки учителя начальных классов к работе с одаренными детьми, который в будущей педагогической деятельности будет способен моделировать образовательный процесс, добирать эффективные формы, методы и приемы работы с одаренными учениками.

Целью статьи является определить содержание и особенности подготовки будущих учителей начальных классов к работе с одаренными детьми в условиях высших учебных заведений Украины.

Автором обосновано структуру подготовки будущих учителей начальной школы к развитию одаренности учеников, акцентируется внимание на оптимальном выборе форм, методов и средств подготовки учителя к развитию одаренности школьников в условиях высшего учебного заведения и в процессе практической подготовки во время прохождения педагогической практики.

Сделаны выводы, что подготовка будущего учителя к развитию одаренности учеников предусматривает усвоение им системы профессионально значимых знаний, умений и навыков, приобретения опыта и личностных качеств, которые обеспечат эффективное взаимодействие с одаренными детьми.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, одаренность, одаренные дети, учитель начальных классов, высшее учебное заведение.

The article has the organizational-methodological aspects of education of primary school teachers for work with capable children. It is defined the pedagogical

conditions of forming the professional competence in a student who will be able to model and make a project of the educational process in their future pedagogical practice, to adopt the effective forms and methods of work with prospectively endowed pupils. This problem is extremely actual in such conditions when in the educational policy of our country the question of schooling of professional employees is put on the foreground, as they have to be able to complement their pedagogical practice on a high level and achieve weighty results in developing of schoolchildren.

The aim of the article is to define the content and features of the education of primary school teachers for work with capable children in higher educational establishments of Ukraine.

The article includes the structure of the education of primary school teachers for developing of aptitude in children that consists of aim-motivating, cognitive, operative and personality components.

Besides, the article emphasizes the optimal choice of forms and methods of educating teachers to develop the aptitude in young schoolchildren in a higher educational establishment and in a process of practical education during pedagogical school practice of future specialists.

The author mentions that the explorers examine the problem of aptitude on different levels of methodology of scientific researches: philosophical, general scientific, scientific specifically. Nevertheless, the main aspect is psychological pedagogical aspect of studying the aptitude phenomenon.

So, education of primary school teachers for developing the aptitude in children includes learning of professionally important knowledge, competency and skills, gaining experience and personal qualities to provide its effective interaction with capable children.

Key words: professional education, aptitude, capable children, primary school teacher, higher educational establishment.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасний розвиток світової

цивілізації характеризується швидкими темпами впровадження нових інформаційних технологій та процесів глобалізації. За таких умов найбільшого успіху досягають ті держави, які мають висококваліфіковані кадри у високотехнологічних галузях виробництва. Прогрес практично всіх галузей людської діяльності залежить від людей, які нестандартно сприймають навколишній світ, надзвичайно діяльні, енергійні, працездатні, і можуть досягати в обраній ними сфері діяльності високих результатів. Звідси на передній план у державній політиці виходить проблема обдарованості, творчості, інтелекту, визначаючи пошук, навчання і виховання обдарованих дітей та молоді, стимулювання творчої праці, захист талантів [2, с. 7].

У сучасних умовах реформування освіти в Україні розвиток здібностей і обдарувань дитини є важливим завданням психолого-педагогічної науки і практики. Враховуючи різноманіття та індивідуальну своєрідність феномена обдарованості, істотно важливою виявляється роль особистості вчителя як фасилітатора процесу розвитку особистості, моделювання і проектування освітнього процесу, добір форм, методів і прийомів роботи з потенційно й актуально обдарованими учнями. При цьому особливої значущості набуває професійно компетентна праця вчителя початкових класів, в якій на досить високому рівні здійснюється педагогічна діяльність, педагогічне спілкування, реалізується особистість вчителя, в якій досягаються гарні результати у навченості та вихованості обдарованих школярів [4, с. 14].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема обдарованості викликає особливий інтерес для психолого-педагогічної науки, оскільки відомості про природу цього унікального явища необхідні для створення системи розвитку і підтримки обдарованих дітей. Так, у науковій літературі визначено психологічні основи та структуру обдарованості (Дж. Гілфорд, Л. Венгер, Н. Лейтес, О. Матюшкін, В. Моляко, Ж. Піаже, Б. Скіннер, Т. Сущенко, К. Тейлор, Р. Уайт, К. Хеллер, Г. Холл, Г. Чистякова); виділено сфери і види обдарованості (Г. Бурменська, Ю. Гільбух, М. Гнатко, С. Гончаренко, В. Слуцький); виявлено зміст та особливості розвитку

обдарованості учнів (І. Аверина, Г. Айзенк, Ю. Бабанський, В. Крутецький, О. Кульчицька, Н. Садовська, Б. Теплов, Є. Щебланова).

Питання професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкових класів як компетентного, здатного до саморозвитку фахівця розкриваються у дослідженнях Н. Бібік, Н. Кічук, О. Кучерявого, О. Савченко, С. Сисоєвої, Л. Хомич, Л. Хоружої та ін. Педагогічні умови підготовки вчителя до роботи з обдарованими дітьми обґрунтовано у працях О. Антонової, М. Біржевої, В. Демченко, Н. Завгородньої, Ю. Клименюк, М. Коновальчук, Е. Лодзінської, Г. Тарасової, М. Федорова та ін.

Метою статті є визначити зміст та особливості підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи з обдарованими дітьми в умовах вищих навчальних закладів України.

Виклад основного матеріалу. Феномен обдарованості привертає увагу вчених різноманітних наукових напрямків – філософів, медиків, психологів, фізіологів тощо. Питання щодо природи обдарованості, сутності її прояву впродовж багатьох років залишаються дискусійними і викликають суперечки представників різних наукових шкіл. Так, О. Антонова пропонує розглядати проблему обдарованості на різних рівнях методології наукових досліджень: філософському, загальнонауковому, конкретно науковому [1, с. 9-10].

Філософський аспект досліджуваного питання (Г. Заїченко, І. Кальний, В. Саратовський) акцентує увагу на тому, що природні задатки особистості до виконання певного виду діяльності є потенційною здатністю особистості, що набувають розвитку і реалізуються у дійсність за певних умов. Розвиток певних задатків викликає до життя, стимулює розвиток здібностей нового рівня, що дозволяє особистості продовжувати його до необмеженого рівня [2, с. 220].

Виявлення і обґрунтування природи обдарованості на рівні загальнонаукової методології вивчення означеного феномену здійснено у значній кількості теоретичних підходів, серед яких:

- трансцендентальний підхід (Я.-А. Коменський), який пояснює походження обдарованості даром Божим;

- соціогенний підхід (К. Гельвецій, В. Ефроїмсон, Р. Оуен, А. Сен-Симон, Ш. Фур'є), прихильники якого надають перевагу навколишньому середовищу, соціуму у формуванні видатних здібностей;

- спадково-еволюційний (біогенний) підхід (Ф. Гальтон, Дж. Гілфорд), сутність якого полягає у визнанні прямого наслідування дітьми видатних здібностей від своїх талановитих предків;

- психо-генетичний напрям (В. Ефроїмсон, І. Кант, Ч. Ломброзо), що пов'язує прояви талановитості з генетичними змінами та глибинними захворюваннями психіки обдарованої особистості;

- фізіологічний підхід (І. Павлов), представники якого намагаються віднайти причини обдарованості у специфіці будови та функціонування центральної нервової системи;

- психологічну теорію здібностей (Б. Ананьєв, О. Ковальов, Г. Костюк, В. Мясищев, К. Платонов, С. Рубінштейн, Б. Теплов), прихильники якої впевнені в існуванні анатомо-фізіологічних і функціональних особливостей людини (задатків), які створюють передумови для розвитку індивідуально-психологічних здібностей особистості, що відрізняють одну людину від іншої, розвиток і вдосконалення яких відбувається у процесі діяльності [2, с. 28].

Зауважимо, що незважаючи на існування різних поглядів науковців щодо природи обдарованості, у центрі їхньої уваги залишалося питання продуктивного розвитку тих якостей особистості, які визначають види її прояву. Саме тому феномен обдарованості, його види і характерні риси прояву безпосередньо пов'язані з такими поняттями як задатки, схильності, здібності, талант, геніальність. Звідси психолого-педагогічний аспект вивчення феномена обдарованості є домінуючим у дослідженні даної проблеми.

Успішне вирішення питань навчання і виховання обдарованих дітей безпосередньо пов'язане з проблемою вдосконалення професійної підготовки майбутніх вчителів. При цьому основними завданнями, які стоять перед сучасними закладами вищої освіти є: визначення змісту підготовки студентів до роботи з обдарованими школярами; розвиток умінь застосовувати новітні

технології з урахуванням рівня підготовленості та особистих потреб педагога; сприяння переходу від принципів авторитарної школи до школи демократичного типу, що ґрунтується на гуманізмі та розвитку творчих обдарувань учнів; формування особистісних якостей педагогів, що визначають принципово нову культуру спілкування з обдарованими дітьми [3, с. 2].

Зміст підготовки педагогічних кадрів до роботи з обдарованими учнями визначається завданнями, що стоять перед навчальними закладами, які повинні задовольняти освітні запити цієї категорії школярів, і передбачає набуття студентами теоретичних знань та практичного досвіду, розвиток і формування певних особистісних якостей, необхідних для забезпечення оптимального рівня розвитку обдарованих дітей. Звідси структура підготовки майбутнього вчителя до розвитку обдарованості учнів складається із ціле-мотиваційного, когнітивного, операційного і особистісного компонентів [1, с. 105].

1. Ціле-мотиваційний компонент охоплює ціннісні орієнтації, мотиви, потреби майбутнього вчителя, які зумовлюють успішне здійснення ним відповідного напрямку професійної діяльності. Це стає можливим за умови внутрішньої гуманістичної спрямованості викладача, стійкого, усвідомленого, активно-дійового ставлення до педагогічної праці, вираженого у специфіці його мотивів, інтересів, потреб і установок.

2. Когнітивний компонент передбачає формування у майбутнього вчителя цілого комплексу відповідних знань про особливості виявлення і розвитку обдарованості учнів. Зауважимо, що вчителю для ефективної роботи з обдарованими дітьми необхідні загальноосвітні, психологічні, педагогічні, соціально-педагогічні, фахові, методичні, науково-дослідницькі знання.

3. Операційний компонент охоплює відповідні уміння та навички, які сприятимуть розвитку обдарованості учнів. Виходячи із загальної структури педагогічної діяльності дослідники виокремлюють п'ять груп умінь: гностичні, проектувальні, конструктивні, комунікативні, організаторські [5, с. 35].

4. Особистісний компонент передбачає такі якості особистості студента, які допоможуть йому у майбутньому успішно співпрацювати з обдарованою

дитиною. Зауважимо, що до особистісних якостей дослідники відносять таку систему поглядів та переконань, де значне місце займають: уявлення про самого себе; уявлення про інших; мета та завдання вчителя [7, с. 207].

Ефективність професійної підготовки студентів до роботи з обдарованими дітьми суттєво залежить від організаційних форм і методів навчальної роботи, що вимагає належної змістової наповненості занять, зорієнтованої на новизну інформації та різноманітні види пошукової, аналітичної, розвивальної, творчої діяльності [2, с. 306]. З метою створення оптимальних умов для розвитку творчої особистості майбутнього вчителя необхідно використовувати активні форми і методи роботи, серед яких: участь студентів у роботі педагогічних дискусійних клубів, студій, творчих об'єднань; заохочення майбутніх фахівців до науково-дослідної роботи; участь у роботі психолого-педагогічного семінару для батьків обдарованих дітей, ділові та рольові ігри, навчальні конференції, різноманітні конкурси (конкурс педагогічних талантів, виставка-ярмарок «Своїми руками», аукціон педагогічних ідей, захист творчих проєктів) тощо.

Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до роботи з обдарованими учнями відбувається у процесі проходження педагогічної практики. При цьому в її основу повинні бути покладені такі принципи: безперервності, яка забезпечується спадкоємністю завдань, що вирішуються протягом кожної наступної практики, поступовим їх ускладненням, підвищенням вимог до якості їх виконання: від фронтальних форм роботи з усім класом до особистісно-зорієнтованих з окремими обдарованими учнями, від розв'язання педагогічних задач до самостійного виконання функцій вчителя у повному обсязі; зв'язку теорії з практикою, що орієнтує не лише на засвоєння прикладів і способів діяльності вчителів, але й самовираження студентів в активному творчому навчальному процесі; диференціації та індивідуалізації змісту, організації педагогічної практики з урахуванням специфіки учнівського контингенту; професіоналізації, що передбачає вміння майбутнього вчителя давати професійну оцінку своїй професійній діяльності та діяльності учнів;

особистісно орієнтований підхід до процесу виховання, в якому можна виділити два аспекти – психологічний (визнання неповторної своєрідності учня, особливостей суб'єктивного сприйняття зовнішніх впливів) і педагогічний (вибір таких засобів і форм впливу на обдарованого учня, які найбільше відповідають його психологічним особливостям) [6, с. 4].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Одним із провідних завдань підготовки майбутніх учителів до роботи з обдарованими школярами у сучасних умовах є формування їх професійної компетентності, важливою складовою якої є вміння вчителя здійснювати дослідницьку роботу, аналізувати явища педагогічної дійсності, підвищувати власний рівень педагогічної майстерності. При цьому необхідно формувати у студентів професійно значущі психолого-педагогічні, фахові і методичні знання, вміння та навички, сприяти набуттю педагогічного досвіду і особистісних якостей, які забезпечать ефективну взаємодію з обдарованими дітьми.

Список використаних джерел:

1. Антонова О. Є. Підготовка майбутнього вчителя до розвитку інтелектуальної обдарованості учнів початкової школи : монографія / О. Є. Антонова, Ю. М. Клименюк. – Житомир : Жит. держ. ун-т, 2011. – 263 с.
2. Антонова О. Є. Теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів : монографія / О. Є. Антонова. – Житомир : Вид-во ЖДУ, 2007. – 472 с.
3. Демченко В. В. Концепція підготовки педагогічних кадрів до роботи з обдарованими школярами в умовах інституту післядипломної педагогічної освіти : навчально-методичний посібник / В. В. Демченко. – Рівне : РОШПО, 2004. – 10 с.
4. Коновальчук М. Педагогічна творчість учителя в роботі з обдарованими молодшими школярами : навчально-методичний посібник / М. Коновальчук. – К. : ТОВ “СІТПРІНТ”, 2013. – 90 с.
5. Кузьміна Н. В. Здібності, обдарованість, талант учителя / Н. В. Кузьміна //

Педагогічна творчість і майстерність : хрестоматія / укл. Н. В. Гузій. – К. : ІЗМН, 2000. – С. 35-40.

6. Педагогічна практика : навчально-методичний посібник / укл. А. В. Іванченко, О. А. Дубасенюк, А. А. Сбруєва, О. Є. Антонова. – Житомир : Житомир. держ. ун-т, 2005. – 126 с.

7. Психология одарённости детей и подростков / под ред. Н. С. Лейтеса. – М. : Издательский центр «Академия», 1996. – 416 с.

References:

1. Antonova O. Je. Pidghotovka majbutnjogho vchytelja do rozvytku intelektualnoji obdarovanosti uchniv pochatkovoji shkoly : monohrafija / O. Je. Antonova, Ju. M. Klymenjuk. – Zhytomyr : Zhyt. derzh. un-t, 2011. – 263 s.

2. Antonova O. Je. Teoretychni ta metodychni zasady navchannja pedagoghichno obdarovanykh studentiv : monohrafija / O. Je. Antonova. – Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU, 2007. – 472 s.

3. Demchenko V. V. Konceptija pidghotovky pedagoghichnykh kadriv do roboty z obdarovanymy shkoljaramy v umovakh instytutu pisljadyplomnoji pedagoghichnoji osvity : navchaljno-metodychnyj posibnyk / V. V. Demchenko. – Rivne : ROIPPO, 2004. – 10 s.

4. Konovaljchuk M. Pedagoghichna tvorchistj uchytelja v roboti z obdarovanymy molodshymy shkoljaramy : navchaljno-metodychnyj posibnyk / M. Konovaljchuk. – K. : TOV “SITIPRINT”, 2013. – 90 s.

5. Kuzjmina N. V. Zdibnosti, obdarovanistj, talant uchytelja / N. V. Kuzjmina // Pedagoghichna tvorchistj i majsternistj : khrestomatija / uкл. N. V. Ghuzij. – К. : ІЗМН, 2000. – С. 35-40.

6. Pedagoghichna praktyka : navchaljno-metodychnyj posibnyk / uкл. А. В. Іванченко, О. А. Дубасенюк, А. А. Сбруєва, О. Є. Антонова. – Житомир : Житомир. держ. ун-т, 2005. – 126 с.

7. Психология одарённости детей и подростков / под ред. Н. С. Лейтеса. – М. : Издательский центр «Академия», 1996. – 416 с.